

Maria Rogacka-Rzewnicka

PROCES KARNY

W PERSPEKTYWIE
EWOLUCJI NAUKOWEJ
I WSPÓŁCZESNYCH
TRENDÓW ROZWOJOWYCH

Wolters Kluwer

Maria Rogacka-Rzewnicka

PROCES KARNY

W PERSPEKTYWIE
EWOLUCJI NAUKOWEJ
I WSPÓŁCZESNYCH
TRENDÓW ROZWOJOWYCH

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Publikacja dofinansowana przez Fundację Andrzeja i Jadwigi Murzynowskich

Stan prawny na 19 kwietnia 2021 r.

Recenzent
Prof. dr hab. Stanisław Waltoś

Wydawca
Monika Pawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
Aleksandra Nałęcz-Zienkiewicz

Grafika na okładce
Paweł Tuszyński

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8223-874-7

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wstęp	11
Rozdział I	
Rozwój procesu karnego jako dziedziny prawa. Udział i rola wybitnych postaci w dziejach procesu karnego	17
1. Uwagi ogólne	17
2. Specyfika procesu karnego jako czynnik hamujący do XIX w. rozwój naukowy tej dziedziny	28
3. Ewolucja nauki procesu karnego w okresie do XIX w.	34
4. Zagadnienie warunków rozwoju nauki procesu karnego w XIX w. i w poł. XX w. z perspektywy legislacyjnej i systematyki dyscyplin prawnych. Analiza porównawcza	53
4.1. Perspektywa legislacyjna	53
4.2. Perspektywa systematyki dyscyplin prawnych	65
5. Nauczanie prawa karnego procesowego w XIX w. i w I poł. XX w.	70
5.1. Wprowadzenie komparatystyczne	70
5.2. Francja	84
5.3. Niemcy	106
5.4. Podsumowanie	145
5.5. Polska	149
5.5.1. Nauka prawa karnego i jego nauczanie do XIX w.	149
5.5.2. Nauka procesu karnego w XIX w. i w I poł. XX w. Wprowadzenie	163
5.5.3. Okres do 1928 r.	165
5.5.4. Okres 1928–1939	190
5.5.5. Stanisław Śliwiński – portret uczonego procesualisty	195
5.5.6. Nauczanie procesu karnego w XIX w. i w I poł. XX w.	208
Podsumowanie	216

Rozdział II

Niestabilność prawa jako przeszkoda w diagnozowaniu stanu prawa ...	219
1. Wprowadzenie	219
2. Zagadnienie bezpieczeństwa prawnego w sferze penalnej	231
Podsumowanie	246

Rozdział III**Niestabilność i „inflacja normatywna” polskiego prawa karnego**

procesowego. Analiza statystyczna	249
1. Okres XX-lecia międzywojennego	249
2. Okres powojenny (do 1.09.1998 r.)	261
2.1. Wprowadzenie	261
2.2. Lata 1944–1969	263
2.3. Okres obowiązywania Kodeksu postępowania karnego z 1969 r. ...	270
3. Kodeks postępowania karnego z 1997 r. i jego zmiany	274
4. Uwagi prawnoporównawcze	284
Podsumowanie	292

Rozdział IV

Ekspansja prawa karnego procesowego w inne sfery regulacyjne	294
1. Hipertrofia procedury karnej	294
2. Tzw. postępowania represyjne jako przykład hipertofii procedury karnej	303
3. Odpowiedzialność dyscyplinarna	315
Podsumowanie	331

Rozdział V

Główne nurty i kierunki ewolucji współczesnego procesu karnego	334
1. Wprowadzenie	334
2. Postmodernizm jako perspektywa rozwoju prawa	338
2.1. Wprowadzenie terminologiczne i tematyczne	338
2.2. Postmodernistyczna koncepcja prawa karnego procesowego	347
3. Nurt gwarancyjności i rzetelności postępowania	365
3.1. Wprowadzenie	365
3.2. „Rzetelny proces” jako powszechna klauzula generalna	375
3.3. Kierunki współczesnej gwarancyjności postępowania karnego	388
3.3.1. Niemcy	392
3.3.2. Francja	398
3.3.3. Polska	403
3.4. Podsumowanie	407

4. Nurt wiktymologiczny	411
4.1. Wprowadzenie	411
4.2. Francja	426
5. Nurt konsensualny	433
5.1. Wprowadzenie	433
5.2. Polska	441
6. Nurt prawnomiędzynarodowy	460
6.1. Wprowadzenie	460
6.2. Europeizacja prawa karnego procesowego	468
Zamiast podsumowania	479
Bibliografia	481

WSTĘP

Tytułowa perspektywa zakłada skupienie uwagi na tych zjawiskach, które najdokładniej odzwierciedlają kierunki rozwojowe dziedziny prawa, jaką jest postępowanie karne, w celu sformułowania uogólniających oraz prospektywnych diagnoz badawczych. Z sumy różnych i wielu faktów ma powstać względnie monochromatyczna panorama współczesnego procesu karnego, zbudowana z samych syntez i indukcji. Potrzeba kategoryzacji rzeczywistości, w tym w sferze prawa, jest zintegrowana z celowością definiowania kierunków ewolucji, określania różnych dziejowych cezur, punktów początkowych i docelowych danych zjawisk; wszystko w celu lepszego zrozumienia obecnego czasu i najlepszego wykorzystania tej wiedzy z myślą o przyszłości. Jest takie łacińskie powiedzenie celnie obrazujące ciągłość naszej cywilizacji: *Aedificant alii nobis, nos posteritati; sic prius acceptum reddimus officium*, to znaczy: „Inni budują dla nas, my dla potomności; w ten sposób odwzajemniamy przedtem doznaną przysługę”. Podobną myśl wyraził F. Hélie, pisząc „każda generacja przynosi swój kamień i budowla nauki stopniowo rośnie” (*chaque génération apporte sa pierre et l'édifice de la science grandit peu à peu*)¹. Nie sposób pisać bezimiennie o ludzkich dokonaniach, zatem będzie także mowa o osobach ważnych dla dziedziny procesu karnego. Inaczej niż w przypadku autorów wiekopomnych osiągnięć w dyscyplinach ścisłych, najczęściej pozostają one w cieniu własnych dokonań, a wiedza o nich nie jest powszechna albo odchodzi wraz nimi.

Poza tym w potrzebie systematyzacji rzeczywistości zawiera się bliskie mi przekonanie o istnieniu harmonijnego i logicznego porządku tego świata, który nieustannie wymaga odkrywania i nazywania, co jest zaszczytnym,

¹ F. Hélie, *Chapitre préliminaire de son „Traité de l'instruction criminelle”*, Paris 1866, t. I, pkt 7.

lecz zobowiązującym zadaniem nauki. Można mieć odczucie jego silniejszej wymowy w okresach przełomów wieków, które w sposób naturalny skłaniają do retrospekcji i czynienia podsumowań. Podobnym argumentem jest stulecie odzyskania niepodległości, które zapoczątkowało nową epokę w polskim prawie. Osiągnięcia tego okresu w dziedzinie prawa karnego procesowego nie mogą zostać pominięte.

Wymaga podkreślenia, że w najstarszych opisach pojawia się koncepcja wszechświata jako logicznej i uporządkowanej struktury, w której panują niezmiennie i nieodzowne prawa². Przekonanie o porządku wszechświata było następnie treścią szeregu koncepcji filozoficznych, zwłaszcza opartych na prawie natury. Od czasów greckich główną ambicją filozofii było docieranie do istoty badanych rzeczy, budowanie ogólnych twierdzeń oraz syntetyzacja rzeczywistości. W tym celu tworzono różne modele i wzorce poznawania świata w warunkach uświadamianej prawdy, że struktura świata jest nader złożona. Mimo trudności w każdej epoce dociekano wewnętrznej logiki wszechświata i poszukiwano logicznego uzasadnienia dla poszczególnych jego elementów. Dziś wiele wiadomo o ograniczeniach poznania oraz dewaluacji szeregu niegdyś wypracowanych wzorców. Gdy w 1889 r. wykonano wzorzec kilograma z Sevrès, trudno było przewidzieć, że z dniem 20.05.2019 r. stanie się on tylko zabytkiem, a teoria, którą wyrażał, uzyska zupełnie nową definicję, opartą na tzw. stałej Plancka. Wprawdzie w analizie prawnej nie posługujemy się matematycznymi ani fizycznymi modelami poznania, niemniej nauka ta jest obciążona podobnymi ryzykami, zwłaszcza ryzykiem fragmentaryczności analizowanej rzeczywistości lub jej niedostatecznego zrozumienia.

Proces karny jest dyscypliną wielowymiarową. A. Murzynowski pisał: „Rozważania na temat procesu karnego można prowadzić w trzech różnych płaszczyznach. Można mówić o procesie karnym w sensie jego teoretycznej wizji, mając na myśli system poglądów (idei) na sposób kształtowania postępowania karnego, adresowanych do twórców ustawy. Pojęcia procesu karnego można również używać w znaczeniu już ustanowionego i obowiązującego modelu (wzorca) postępowania karnego, który powinien być przestrzegany w praktyce. Można też mówić o procesie karnym, w zna-

² W. Szczerba, *Koncepcja wiecznego powrotu w myśli wczesnochrześcijańskiej i jej greckie źródła*, Toruń 2014, s. 116; L. Ferry, C. Capelier, *Filozofia. Najpiękniejsza historia*, tłum. E. i A. Aduszkiewiczowie, Warszawa 2017, s. 23 i n.

czeniu rzeczywistym, mając na myśli postępowanie karne, które występuje w praktycznej działalności organów procesowych³.

Proponuję w tej książce analizę będącą syntezą wszystkich trzech wymienionych płaszczyzn. Na tej podstawie spróbuję zobrazować stan (położenie) współczesnego procesu karnego, uwzględniając w tym opisie perspektywę historycznoprawną, filozoficzną i komparatystyczną. Część kwestii zostanie przedstawiona empirycznie, w ramach wykorzystania metody statystycznej, dla ukazania specyfiki pewnych zjawisk i trendów, które – w postaci numerycznej – sugestywnie i przekonująco opisują współczesne realia karnoprosesowe.

Mimo że główną perspektywę stanowi polskie postępowanie karne, rzecz jednak jest o procesie karnym w ogólności, jako dziedzinie wszędzie mającej do zrealizowania podobne cele. Wspólne na dużej przestrzeni geograficznej są także problemy i kierunki transformacji tej dyscypliny. Wyrażane poglądy stanowią sumę przemyśleń na temat polskiego systemu prawnego oraz systemów prawnych innych państw. Ich nieodłącznym tłem jest historia, aksjologia i życie, ujęte w formę odniesień do filozofii.

Sporo uwagi poświęcam zjawiskom, które nazywam w pracy przeszkodami w diagnozowaniu aktualnego stanu procedury karnej, choć w istocie mają one charakter znacznie poważniejszy, co tłumaczy obszerność wywodów na ten temat. Są to mianowicie: niestabilność normatywna tej dziedziny; kompulsywna produkcja przepisów, prowadząca do nadmiaru prawa, porównywanego z ekonomicznym zjawiskiem inflacji; nieuzasadniona ekspansja tej dziedziny w inne materie prawne; wreszcie ideologizacja przeprowadzanych reform w ramach wykorzystania demagogicznych lub fasadowych argumentów. Wskazane zjawiska w prostej konsekwencji prowadzą do naruszenia zasady bezpieczeństwa prawnego, należącej do kanonu państwa prawa. Najczęściej w literaturze karnoprosesowej są one sygnalizowane hasłowo lub na podstawie badanego fragmentu rzeczywistości. Postaram się je ukazać w szerszych ramach, na wielu przykładach oraz w dłuższej perspektywie czasu.

W pracy, będącej syntezą terażniejszości, nie może zabraknąć odniesień do przeszłości procesu karnego. Poniższy cytat, zaczerpnięty z tekstu

³ A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 13.

H. Olszewskiego pt. *Nauka i polityka w twórczości Zygmunta Wojciechowskiego*⁴, idealnie pasuje do optyki przyjętej w tej pracy: „Świat bez historii nie istnieje; gdyby istniał, byłby kaleki. Przeszłość jest wśród ludzi, dopada ich, czy tego chcą czy nie, czasami wypycha do przodu, innym razem przytrzymuje za rękę; tak czy inaczej, człowiek jest w niej unurzany po uszy. Pisał o tym pięknie już Ludwik Krzywicki. To kanon, że przeszłość tworzy drogę prowadzącą ku terazniejszości, drogę frapującą, pełną wiraży, wyrzuseń, odwrotów, która jednak nie zna obejść czy objazdów. Poddaje się ją osądowi w odnajdywaniu korzeni, w poszukiwaniu legitymizacji działań czy elementów ciągłości w historii. I nie ma tu nic do rzeczy, że z reguły człowiek spogląda na przeszłość wybiórczo, traktuje jak garderobę ze starociami potrzebnymi na szczególne okazje (...). Świadomość przeszłości jest wielkim dobrem”.

Jednocześnie chcę wyjaśnić, że część historyczna służy wzbogaceniu prezentacji prawnej, nie jest zaś celem autonomicznym. Mając to na uwadze, chcę zaznaczyć, że założeniem nie było posłużenie się metodami obowiązującymi w badaniach historycznych, niezależnie od zamiaru jak najszerszego wykorzystania materiałów źródłowych oraz prac historycznych o zbliżonym zakresie tematycznym. Decydując się na obszerny rozdział historyczny, kierowałam się tym, że dziedzina procesu karnego ma swoją historię, będącą częścią jej współczesności.

Prawo, w tym karne, podlega ewolucyjnemu rozwojowi, a każdy etap ma swój udział w dalszych celach i osiągnięciach kolejnych okresów. S. Waltoś wyraził to następująco: „Zawsze ślady intelektualnego dziedzictwa muszą ujawniać się w działaniu następnych pokoleń, choćby miały się rozejść drogi mistrza i ucznia. W nauce niczego bowiem nie zaczyna się od nowa i nigdy nie wypowiada się ostatniego słowa”⁵. Na podobnej zasadzie część rozważań ma charakter prospektywny. Przeszłość i terazniejszość są temporalnie i funkcjonalnie powiązane z przyszłością, zgodnie z prawem sekwencyjności czasu, wyrażonym prostym językiem przez Horacego w sentencji: *truditur dies die*.

⁴ H. Olszewski, *Nauka i polityka w twórczości Zygmunta Wojciechowskiego* [w:] *Regnare, gubernare, administrare. Z dziejów administracji, sądownictwa i nauki prawa. Prace dedykowane profesorowi Jerzemu Malcowi z okazji 40-lecia pracy naukowej*, red. S. Grodziski, A. Dziadzio, Kraków 2012, s. 296.

⁵ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 1985, s. 13.

Główne wywody książki skupiają się na kierunkach oraz instytucjach określających współczesne trendy rozwojowe procesu karnego. Są próbą ich nazwania, skonkretyzowania i oceny.

Uwzględniając, że całe opracowanie polega na syntezach, ograniczam się jedynie do krótkiego zakończenia zamiast podsumowania, aby nie uchybić konwencji, jednocześnie uprzedzając, że nie zawiera ono tradycyjnej treści z wypunktowanymi tezami końcowymi.

I jeszcze pozostała miła powinność złożenia podziękowań Osobom, które mają ważny wkład w merytoryczny kształt książki. Pragnę najserdeczniej podziękować Panu Profesorowi Stanisławowi Waltosiowi za cenne uwagi i wszelką okazywaną mi życzliwość. Słowa podziękowania kieruję też do Pani doc. dr Hanny Gajewskiej-Kraczkowskiej – za przyjacielskie wsparcie – oraz do Wszystkich, którzy okazywali serdeczne zainteresowanie powstającą pracą. Wreszcie dziękuję moim Najbliższym za ogrom wsparcia.

Rozdział I

ROZWÓJ PROCESU KARNEGO JAKO DZIEDZINY PRAWA. UDZIAŁ I ROLA WYBITNYCH POSTACI W DZIEJACH PROCESU KARNEGO

1. Uwagi ogólne

W tym rozdziale przyjmuję optykę rozwoju postępowania karnego jako dyscypliny naukowej (teoretycznej), uwzględniającą szeroki kontekst uwarunkowań mających wpływ na ten proces. Wyznaczony kierunek zakłada analizę dwóch zagadnień szczegółowych, mianowicie początków uniwersyteckiego nauczania procesu karnego oraz początkowego dorobku publikacyjnego w tej dziedzinie. W strukturze prezentacji przedmiotowych zagadnień uwidaczniają się dwie cezury czasowe. Pierwsza obejmuje okres do XIX w., zaś druga – XIX stulecie i I poł. XX w. Logika tego podziału opiera się na istotnie odmiennej sytuacji procesu karnego w obu tych okresach¹. Z dziedziny początkowo zupełnie nieobecnej w nauczaniu uniwersyteckim i niewzbudzającej naukowego zainteresowania prawników, a w okresie między XV a XVIII w. tylko incydentalnie podejmowanej w powstających publikacjach, w XIX w. proces karny uzyskał status dyscypliny *savante*. Działo się to na fali ogólnego wzrostu znaczenia prawa karnego w nowej rzeczywistości polityczno-społecznej, czego wyrazem była wzmożona działalność kodyfikacyjna², powstawanie szkół prawa z obowiązkowym nauczaniem prawa karnego oraz rozwój specjalistycznych dyscyplin

¹ S. Glaser, *Wstęp do nauki procesu karnego*, Warszawa 1928, s. 133; S.J. Summers, *Fair Trials: The European Criminal Procedure Tradition and the European Court of Human Rights*, Hart Publishing 2007, s. 21.

² S. Salmonowicz, *Prawo karne w dobie oświeconego absolutyzmu. Z dziejów kodyfikacji karnych przełomu XVIII/XIX w.*, Toruń 1966, s. 17–23.

penalnych, jak: kryminologia, psychologia sądowa i penitencjarystyka³. Wiek XIX nieprzypadkowo uzyskał miano stulecia dogmatyki prawa karnego⁴. Postępowanie karne zdecydowanie wpisywało się w ten trend, zyskując wcześniej niespotykany poziom zainteresowania i znaczenia. Z dziedziny nieuwzględnianej w uniwersyteckich programach nauczania prawa stało się pełnoprawnym przedmiotem. O wzroście znaczenia świadczą też rosnąca liczba publikacji na tematy karnoprocesowe. Należy jednak zastrzec, że powyższe konkluzje są oparte na generalnej i wypośredkowanej ocenie zmian, będących udziałem dyscypliny proces karny. Jej rozwój nie przebiegał geograficznie równomiernie ani z jednakowym we wszystkich porządkach prawnych natężeniem. Linia podziału rysująca się między głównymi w Europie kontynentalnej systemami jurydycznymi, to znaczy francuskim i niemieckim, pokazuje różnice oraz widoczną dysproporcję w podejściu do prawa karnego (procesu karnego), zwłaszcza w porównaniu z innymi dyscyplinami prawniczymi oraz pod względem stosowanej metodyki jego nauczania, czy umiejscowienia w systematyce poszczególnych dziedzin prawa. Każda z tych kwestii jest przedmiotem osobnej analizy. Uprzedzając dalsze wnioski, chcę w tym miejscu podkreślić generalną przewagę niemieckiej nauki prawa karnego nad nauką francuską. W analizowanym okresie prawo karne wyższy status osiągnęło w Niemczech, co znajdowało odzwierciedlenie w szczególności: w modelu jego nauczania, wykazie prac naukowych na ten temat oraz w wyraźnie zdefiniowanej tożsamości jurydycznej. W żadnym ze wskazanych zakresów Francja nie osiągnęła poziomu Niemiec, co przyznają sami Francuzi⁵. Jednocześnie należy zauważyć, że Francja była prekursorem w sferze ustawodawstwa karnego, dysponując już na początku XIX w. kompletem aktów prawnych z tego zakresu regulacji. W przypadku Niemiec stało się to dopiero w latach 70. XIX w. Odmienność warunków politycznych miała wpływ na podążanie przez prawo karne różnymi w obu państwach drogami rozwoju. Wyjaśnienie tych odrębności jest konieczne dla zrozumienia powodów wystąpienia

³ S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. II, *Polska pod zaborami*, Kraków 1998, s. 99–140.

⁴ M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 51; M. Rheinstejn, *Comparative Law and Conflict of Laws in Germany*, „The University of Chicago Law Review” 1935, vol. 2, s. 232 i n.

⁵ J.-L. Halpérin, *Quelques réflexions comparatives sur les doctrines pénales française et allemande au XIXe siècle*, „Revue de l’Institut Rhône-Alpin de sciences criminelles” 2017, s. 1–13.

i utrwalenia się tych różnic, zarówno co do wyżej wskazanych zakresów porównań, jak i istniejących odmienności regulacyjnych.

Tytuł rozdziału zakłada skupienie uwagi na postaciach z przeszłości, które znacząco zasłużyły się nauce procesu karnego, lecz nie jest to rozdział tylko o historii procesu karnego, współkształtowanej przez wybitne osobistości, lecz także o jego terażniejszości i przyszłości, skoro ich dzieła przeżyły swe czasy, zapisując się trwałymi osiągnięciami. Wiadomo, że żadna z tych cezur czasu nie jest od siebie oderwana. Ten związek idealnie wyjaśnia starożytna maksyma: „Radź się przeszłości, kieruj się terażniejszością, patrz w przyszłość!” (*Consule praeteritum, presens rege, cerne futurum!*). Podkreślając wagę tej korelacji, mam przede wszystkim na względzie cele poznawcze oraz nietypowość takiej perspektywy, u podstaw której leży przekonanie, że w każdej sprawie najważniejszy jest człowiek. Jak trafnie zauważa T.S. Kuhn, „nauka, podobnie jak inne sfery zawodowej aktywności, potrzebuje swoich bohaterów i zachowuje w pamięci ich imiona”⁶. W pewnych dziedzinach wielkie osiągnięcia same wynoszą ich twórców na piedestał, zaś w innych, jak w prawie, zwykle pozostają oni w cieniu własnych dokonań, co jednak nie oznacza, że ta nauka nie ma swoich Einsteiń, Pasteurów i Curie.

Wydobywanie z zapomnienia i lamusa historii osób w określony sposób związanych z dyscypliną postępowanie karne nie ma na celu stworzenia „galerii postaci”, lecz pokazanie dróg ewolucji i kształtowania się tej nauki.

Choć rozwój procesu karnego nie przebiegał linearnie ani według odgórnego wzorca, jest możliwe wyodrębnienie faz rozwojowych, ukazujących jego kierunki, ciągłość transformacji oraz osiągnięcia. Na ten temat powstało już wiele publikacji⁷, co przecież nie oznacza, że jest to temat zamknięty. Wybitny francuski historyk prawa J.-M. Carbasse pisał, że historia, jako obiekt intelektualny, nie jest nigdy skończona i nieustannie pozostaje w niej wiele do odkrycia i zweryfikowania⁸. Istotnie, wraz z upływającym czasem historia pisze się na nowo, dlatego trudno uznać ją za kiedykolwiek skończoną.

⁶ T.S. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych*, przeł. H. Ostromięcka, Warszawa 2020, s. 277.

⁷ *System Prawa Karnego Procesowego*, t. I, cz. I, *Zagadnienia ogólne*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013, s. 205–398.

⁸ J.-M. Carbasse, *Manuel d'introduction historique au droit*, Paris 2013, s. 13–14.

Gdy chodzi o wybitnych i zasłużonych dla postępowania karnego uczonych, występuje niedosyt publikacji, podsumowujących ich dorobek i wkład w rozwój tej nauki. Z reguły kwestie personalne są podejmowane *en passant*, najczęściej w ramach wykładu procesu karnego, opisów poświęconych dziejom uniwersytetów albo rozwojowi nauki prawa w ogólności lub w związku ze śmiercią zasłużonej osoby⁹. Dostępne na ten temat materiały są rozproszone i prawie zawsze dotyczą fragmentu zagadnienia. Niektóre publikacje mogą wręcz budzić subiektywny niedosyt, jak pozycja z 2004 r. pt. *W obiektywie nauki i w lustrze pamięci (o uczonych, pisarzach i politykach XIX i XX wieku)*, autorstwa J. Bardacha, w której zabrakło miejsca dla choćby jednego uczonego z dziedziny prawa karnego. Ten brak, choć rozczarowujący, był jednak podyktowany zrozumiałą koniecznością dokonania autorskiego wyboru w ramach założonej koncepcji pracy. Podobnie jest z serią „Monumenta Universitatis Varsoviensis”, wydaną w 2016 r. z okazji 200-lecia Uniwersytetu Warszawskiego, której sześć tomów zostało poświęconych wybitnym profesorom Uniwersytetu Warszawskiego. W liczbie 333 nazwisk znaleźli się tylko dwaj profesorowie prawa karnego: Waław Makowski i Stanisław Śliwiński. Ważnym źródłem informacji jest *Poczet prawników polskich XIX–XX w.* autorstwa K. Pola, zawierający dane biograficzne i opisy twórczości większej liczby polskich karnistów, w tym przedstawicieli nauki procesu karnego w osobach W. Mikłaszewskiego i S. Śliwińskiego. Podobny charakter mają publikacje J. Koredczuka, D. Janickiej i J. Widackiego oraz opracowania pod red. G. Bałtrusajtys poświęcone profesorom Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego z okazji 200 rocznicy powstania Wydziału. Mój wybór obejmuje jeszcze więcej ważnych postaci z tej dziedziny, z naciskiem na przedstawicieli procesu karnego, lecz konieczność jego dokonania oznacza, że i tak część zasłużonych dla tej nauki osób nie zostało w nim w ogóle uwzględnionych lub pojawia się tylko incydentalnie.

O ile polska nauka prawa karnego materialnego doczekała się wielu ważnych opracowań, obrazujących stan badań nad historią tej dyscypliny¹⁰,

⁹ Podobnie: D. Janicka, *Polska myśl prawnokarna XIX–XX wieku. Autorzy i ich dzieła. Od szkoły klasycznej do socjologicznej*, Toruń 2017, s. 17 i n.; D. Janicka, *O postępie badań nad historią nowoczesnej polskiej nauki prawa karnego*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2016, vol. XXV, s. 346–347; J. Skorupka, *Dorobek polskiej karnistyki*, „*Państwo i Prawo*” 2020/1, s. 24.

¹⁰ D. Janicka, *O postępie badań...*, s. 345–361 wraz z wyczerpującym wykazem publikacji podejmujących to zagadnienie, zob. także: D. Janicka, *Polska myśl prawnokarna...*; J. Widacki, *Szkice z dziejów prawa karnego i kryminologii w Krakowie. Myśli i ludzie*,

o tyle postępowanie karne było analizowane pod tym kątem w skromniejszym zakresie. Choć nie powstała dotąd praca, która byłaby rekapitulacją wkładu wielkich postaci w rozwój powszechnego procesu karnego, ukazały się cenne opracowania, podsumowujące ten dorobek w poszczególnych okresach lub w danych zakresach badawczych¹¹.

Ta specjalność była też często pomijana w opisach uczonych i ich twórczości, którzy – oprócz zasług dla prawa karnego materialnego – mieli znaczące osiągnięcia w nauce procesu karnego. Przykładem jest E. Krzymuski. Wszystkie dotychczasowe publikacje poświęcone temu uczoneму opisują jego twórczość jednowymiarowo¹², głównie z pozycji osiągnięć w nauce prawa karnego, podczas gdy był to również ktoś bardzo zasłużony

Kraków 2014; J. Koredczuk, *Znaczenie kodeksu karnego z 1932 r. dla rozwoju nauki i prawa karnego w Polsce w XX w.*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2011/2, t. XI.

¹¹ Taki charakter mają m.in. następujące prace: W. Wolter, *Historia nauki prawa i postępowania karnego w Polsce*, Kraków 1948; J. Koredczuk, *Nauka i nauczanie procesu karnego w Polsce w okresie międzywojennym* [w:] *Nauka i nauczanie prawa w dziejach*, Wrocław 2011; W. Daszkiewicz, K. Paluszyńska-Daszkiewicz, *Proces karny i materialne prawo karne w Polsce w latach 1918–1939*, Toruń 1965; W. Daszkiewicz, *Polska nauka procesu karnego (bilans i perspektywy rozwoju)*, „Życie Szkoły Wyższej” 1966, R. XIV; A. Murzynowski, *Refleksje na temat nauki procesu karnego w Polsce Ludowej*, „Palestra” 1977/1; S. Waltoś, *O dziesięciu paradoksach w dziejach nauki i nauczania prawa karnego na Uniwersytecie Jagiellońskim* [w:] *Ustrój i prawo w przeszłości dalszej i bliższej. Studia historyczne o prawie dedykowane Profesorowi Stanisławowi Grodzickiemu w pięćdziesiątą rocznicę pracy naukowej*, red. J. Malec, W. Uruszczak, Kraków 2001; J. Skorupka, *Dorobek polskiej karnistyki*, „Państwo i Prawo” 2020/1.

¹² A. Zębik, *Przestępstwo, wina i kara w poglądach Edmunda Krzymuskiego*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 1985/22, s. 79–95; J. Koredczuk, *Edmund Krzymuski jako neokantysta*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo”, nr 2367, Wrocław 2002, s. 259–275; D. Janicka, *Spór o teorie kary w dobie klasycznej szkoły prawa karnego na ziemiach polskich i niemieckich w XIX wieku* [w:] *Polska Akademia Nauk. Prace Komisji Historii Nauki*, t. II, red. A. Strzałkowski, Kraków 2000, s. 107 i n.; D. Janicka, *Aksjologiczne priorytety polskiej doktryny prawa karnego w XIX wieku (w systemach Maciejowskiego, Hubego, Budzińskiego i Krzymuskiego)* [w:] *Aksjologiczne podstawy polskiego prawa karnego w perspektywie jego ewolucji*, red. A. Grześkowiak, I. Zgoliński, Bydgoszcz 2017, s. 28–43; J. Widacki, *Profesora Krzymuskiego spóźniony zachwyty szkołą klasyczną* [w:] J. Widacki, *Szkice z dziejów prawa karnego i kryminologii w Krakowie. Myśli i ludzie*, Kraków 2014, s. 85–113, oraz opracowania encyklopedyczne: *Uniwersytet Jagielloński. Złota księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000, s. 191–193; P.M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. II, 1780–2012, red. D. Malec, Kraków 2014, s. 256–258; K. Pol, *Poczet prawników polskich XIX–XX w.*, Warszawa 2011, hasło: Edward Krzymuski, s. 459–472.

Książka jest prezentacją procesu karnego z perspektywy ewolucji naukowej, wkładu ważnych postaci w rozwój tej dziedziny oraz jej aktualnej specyfiki. Definiuje kierunki tej transformacji wraz z opisem ich historycznych i współczesnych uwarunkowań w ramach trzech systemów prawnych: polskiego, francuskiego i niemieckiego. Autorka formułuje wnioski w przedmiocie globalnego stanu procesu karnego w kontynentalnym porządku prawnym.

Książka pokazuje wielowymiarowość postępowania karnego przez odniesienia do perspektywy badawczych dotychczas nieporuszanych w literaturze w szerokim zakresie. Stanowi syntezę rzeczywistości karnoprocesowej w określonych ramach tematycznych, obejmującą tradycję kształtowania się procesu jako dyscypliny naukowej oraz analizę jej aktualnego położenia pod kątem osiągnięć, ale również zagrożeń.

„Autorką monografii jest wysoko ceniona w środowisku naukowym profesor Uniwersytetu Warszawskiego, autorka m.in. znanej i bardzo dobrej monografii poświęconej zasadzie oportunistycznym i legalizmu, a także licznych artykułów i rozpraw, opartych o solidne badania prawnoporównawcze, błyszczących erudycją (...).

W książce tej zderzają się rozważania o istocie procesu, jego relacji do prawa, a także i prawa karnego materialnego z wywodami o jego historii, a szczególnie o dziejach teorii procesu karnego ze szczególnie silnym naciskiem położonym na rolę wybitnych uczonych w kształtowaniu paradygmatów (...).

Po raz pierwszy w polskiej literaturze pojawiła się prezentacja osób i ich poglądów, które w sposób istotny wywarły wpływ na rozwój teorii procesu karnego. Zrozumiałe, że centrum zainteresowania autorki musiało zostać zlokalizowane na świecie naukowym francuskim i niemieckim. Tam budowano świat pojęć i wyznaczano szczególnie do końca XIX wieku (a więc do 1914 r.) tendencje rozwojowe”.

Z recenzji prof. dr. hab. Stanisława Waltosia

Maria Rogacka-Rzewnicka – doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Zakładu Postępowania Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; radca prawny; historyk; członek International Academy of Comparative Law; prezes zarządu Fundacji Andrzeja i Jadwigi Murzynowskich. Specjalizuje się w postępowaniu karnym, w badaniach komparatystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem prawa francuskiego oraz w problematyce międzynarodowego postępowania karnego; autorka lub współautorka kilkudziesięciu publikacji naukowych, w tym trzech monografii.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL